

VERSLAG VERZAMELREIS ITALIË 1995. DE CENTRAAL-ADRIATISCHE ZEE AAN ITALIAANSE ZIJDE IN PRAKTIJK

door

Erik Veldhuis

Bij het maken van vakantieplannen is meestal de eerste vraag die opkomt: "Waar heb ik nog niet verzameld? Waar zijn we nog niet geweest?". We hadden het al vaker over Italië gehad, maar waren er nog nooit op vakantie. In de zomer van 1995 moest het er maar eens van komen. Vraag bleef echter nog welk gebied we zouden bezoeken. Het prachtige fotoboek "Atlante delle Conchiglie del Medio Adriatico" van T. Cossignani en anderen (1992) had ik al meerdere keren gebruikt bij determinaties en ook de inleiding had ik gelezen. Deze las ik nog maar eens opnieuw en die informatie maakte mij nieuwsgierig. Uiteraard moest er ook gedoken kunnen worden en daarover was helaas zeer weinig informatie te verkrijgen. In de diverse duikgidsen staan geen duikcentra vermeld in het gebied dat wij wilden bezoeken. Via een duikwinkel in Ancona hoorde ik dat er in Numana wel duikcentra zouden zijn. We besloten de gok te wagen en ik zou wel zien of de vele afgebeelde schelpen uit het genoemde boek ook in praktijk te vinden zouden zijn. We kozen een camping uit in Sirolo, gelegen aan de ongeveer 20 kilometer lange rotskust, het zogenaamde "Parco del Conero", dat van Ancona in het noorden tot Numana in het zuiden ligt ingesloten tussen de uitgestrekte zandstranden van de Adriatische kust. Uiteraard werd er vooral verzameld aan deze rotskust, maar ik ondernam ook enkele tochtjes naar andere vindplaatsen.

Het duiken

In Numana bevonden zich inderdaad een drietal duikcentra en ik besloot te gaan duiken met de PADI-duikschool "Centro Sub Monte Conero" van de Italiaan Marco Giuliano. Marco vertelde dat ik geluk had, want vanaf Venetië is Numana de eerste plek aan de Adriatische Zee waar gedoken wordt. De keuze voor deze duikschool bleek een goede, want de duiken verliepen goed georganiseerd en het was er zeer gezellig, ondanks het feit dat alleen Marco Engels sprak en ik het Italiaans niet beheers. De boot van het duikcentrum lag in de haven van Numana, vanwaar de duikplaatsen binnen 10 tot 45 minuten varen bereikt konden worden.

De duikplaatsen liggen alle aan de rotskust en kunnen alleen per boot worden bereikt. Als je de hoge steile rotsen ziet verwacht je dat deze zich onder water voortzetten, maar dat is niet het geval. De diepte onder aan de rotsen is slechts zo'n 5 meter en de kiezel/zandbodem loopt over het algemeen slechts zeer geleidelijk af naar een diepte van maximaal 11 meter. Het onderwaterlandschap wordt vooral gevormd door grote rotsblokken die allerlei holletjes vormen. Hierin is wat leven en begroeiing waar te nemen, maar over het algemeen is het er nogal kaal. De duikplaatsen lenen zich goed voor het opleiden van duikers en voor de onervaren duiker is het een leuke plek om een eerste buitenland ervaring op te doen, maar voor de ervaren duiker is dit duikgebied volgens mij niet interessant.

Het verzamelen

Tijdens het duiken werd ik in staat gesteld om schelpen te verzamelen mits ik alleen lege exemplaren zou meenemen. Voordat ik mijn ervaringen per vindplaats zal beschrijven, wil ik eerst één

soort, die mijn speciale aandacht had, centraal stellen: *Rapana venosa* (Valenciennes, 1846).

Tijdens het jubileumweekend van de NMV in november 1994 zag ik bij de stand van de heer Cossignani een aantal exemplaren van *Rapana venosa* liggen. Op mijn vraag waar deze soort in Italië te vinden is, antwoorde hij "Overal aan de Adriatische Zee waar rotsen zijn". De manier waarop hij dat zei gaf mij de indruk dat deze soort algemeen voorkomt. In zijn boek staat vermeld dat deze soort frequent voorkomt. In de literatuur die ik ter beschikking heb, staat slechts in twee boeken (* in literatuurlijst) een beschrijving van *Rapana venosa*, waarvan ik het verhaal opmerkelijk vindt. *Rapana venosa* komt van oorsprong uit Japan en is vermoedelijk met oesterbroed terecht gekomen in de Zwarte Zee. De soort bleek zich goed aan de omstandigheden aan te passen en verspreidde zich over de oostelijke Middellandse Zee tot in de Adriatische Zee. Gedurende de twee weken dat ik aan de Adriatische Zee verzamelde, heb ik drie keer een levende *Rapana venosa* waargenomen, twee keer bij de rotsen "le Due Sorelle" en een keer op de stenen voor de haven van Numana. Het betrof vuistgrote exemplaren, die ik, volgens afspraak met de duikleider, niet verzamelde. Tijdens de andere duiken en de vele snorkeltochten, ook zuidelijk in de Adriatische Zee, heb ik geen exemplaren waargenomen.

De leden van de duikschool hadden inmiddels vernomen dat het wel een bijzondere schelp moest zijn. Van een van hen, Biagio Lambiase, kreeg ik drie exemplaren, die hij in de afgelopen jaren bij Numana leeg had opgedoken, zodat ik de soort toch kon toevoegen aan mijn collectie.

Vervolgens wil ik de vindplaatsen beschrijven. Naast de vermelde vindplaatsen bezocht ik ook steden met een grote vissershaven. Deze leverden echter nauwelijks vondsten op. In Civitino va is de haven volledig omgeven door een hekwerk en is de kade niet bereikbaar. De haven van San Bedetto del Tronto is wel bereikbaar, maar hier waren geen interessante schelpen te vinden. De vindplaatsen beschrijf ik in volgorde van hun ligging aan de Adriatische Zee van noord naar zuid:

Ancona (11 juli)

In Ancona bezocht ik de haven, waar op het moment dat ik er kwam geen activiteit was. Op de spoorbielsen, die als stootrand langs de kade bevestigd waren, vond ik een aantal schelpen. Het gaafst waren de vele doubletten met vleesresten van *Corbula gibba*. Enkele andere tweekleppigen waren: een kleine klep van *Pecten jacobaeus*, een doublet van *Anomia ephippium*, en losse kleppen van *Abra longicallus* en *Pitar rudis*. Van de buikpotigen verzamelde ik vooral *Turritella communis* en één exemplaar van *Cyclope neritea*. Een andere opvallende vondst was een *Dentalium inaequicostatum*.

Wellicht is in deze havenstad wel meer bijzonders te verzamelen als de vissers terugkomen van zee, maar ik vond geen gelegenheid om nogmaals naar Ancona te gaan.

Portonovo (7 en 10 juli)

Portonovo is bekend om z'n commerciële mosselvangst. De mosselvisserij hebben aan boord van hun boten een compressor met slangen waaraan duikers zitten, die onder water de mosselen verwijderen van de rotsen. Eén van de gebieden waar ze mosselen vissen ligt bij Portonovo en heet: "Scoglio del Trave". Deze natuurlijke rotswand loopt vanaf de kust de zee in. Tijdens een

duik bezochten we de noordzijde van deze wand. De rotsen waren prachtig begroeid met allerlei klein leven (sponsen, anemonen e.d.) en inderdaad grote hoeveelheden mosselen.

Onderaan de rotsen op de zandbodem waren diverse schelpen te verzamelen. Op een slijkgig gedeelte op 9 meter diepte lagen zeer veel doubletten van *Tellina nitida* en *Pharus legumen*. Helaas konden we de rotswand niet verder volgen omdat verderop de mosselvisser aan het werk waren en het zicht onder water snel slechter werd. Ik hoop dat de mosselvisser met hun vangstwijze niet te veel schade aanrichten aan de overige flora en fauna, maar naar aanleiding van hetgeen ik gezien heb, heb daar grote twijfels over. Naast de genoemde soorten vond ik o.a. *Lima exilis*, *Acanthocardia tuberculata* en *Solen marginatus*.

Op het kiezelstrand bij Portonovo is niets te vinden, tenzij je de rotsblokken onderzoekt op boorgangen. In de boorgangen vond ik doubletten van *Gregariella petagnae*, *Petricola lithophaga* en *Gastrochaena dubia*.

Sirolo (5 t/m 13 juli)

Het dorpje Sirolo, waar wij de gehele vakantie verbleven, ligt boven op de rotsen en heeft een tweetal strandjes, een klein strandje bij de haven en een groter strand ten noorden van het dorp; Sassi Neri. Ik verzamelde vooral op het grotere strand. Dat wil zeggen dat ik bij dit strand herhaaldelijk te water ging om al snorkelend schelpen te verzamelen, want op het strand zelf spoelt zelden iets aan. Het kiezelstrand wordt ten noorden begrensd door een hoge rotswand en ten zuiden door wat lage rotsen. Voor de kust is evenwijdig aan het strand een rij rotsblokken gestort, die het strand moet beschermen tegen golfslag. Onder water gaat het kiezelstrand geleidelijk over in een zandbodem met hier en daar een rotsblok.

De zandbodem wordt afgewisseld met kleibanken die begroeid zijn met wasroos en die vol zitten met *Pholas dactylus*. Bij de kleibanken zat deze soort ook vlak bij de rand en er konden na herhaalde hoekduiken toch vrij eenvoudig levende exemplaren van deze soort verzameld worden. Naast deze soort verzamelde ik in de klei ook doubletten van *Hiatella rugosa* en *Barnea candida*. Eén van de inwoners van het dorpje vertelde me dat *Pholas dactylus* vroeger werd verzameld door de kleibanken met dynamiet op te blazen. Dat is inmiddels gelukkig wettelijk verboden, zodat de kleibanken met Pholaden behouden blijven.

Voor de rest is de bodem bij Sirolo vrij kaal en bevinden zich hier en daar alleen wat zeegrasveldjes. De rij rotsblokken zit vol *Mytilus galloprovincialis* en vormt een woonplaats voor een aantal buikpotigen. Ik trof er grote hoeveelheden *Hexaplex trunculus* aan, vaak in de buurt van eierkapsels, maar ook *Haliotus tuberculata*, *Monodonta articulata* en *Ocenebra erinaceus*. De bodem bij de rotsblokken bevindt zich op zo'n 5 meter diepte en ook achter de rotsblokken neemt de diepte slechts zeer geleidelijk toe, waardoor een groot gebied al snorkelend te onderzoeken is.

Op de zandbodem vond ik diverse buikpotigen, vooral *Gibbula adansonii*, *Epitonium commune*, *Nassarius costulatus cuvieri* en andere *Nassarius*-soorten, en diverse tweekleppigen, o.a. *Nucula sulcata*, *Chlamys glabra*, *Ostrea edulis* en *Paphia rhomboides*. Het determineren van één tweekleppige heeft me overigens de nodige hoofdbrekens bezorgd. De verzamelde doubletten vertoonden gelijk-nis met *Gastrana fragilis*, maar ook enkele verschillen. De schelp

is minder langgerekt en veel boller dan exemplaren die ik al eens aan de Kroatische zijde van de Adriatische Zee verzamelde. Na het bestuderen van diverse boeken besloot ik de soort toch als *Gastrana fragilis* in mijn collectie op te nemen.

Mijn zoektocht naar keverslakken leverde slechts één soort op: *Chiton olivaceus*. Ook het zoeken naar goed gruis leverde weinig op.

In de buurt van Sirolo maakte ik ook een aantal duiken op plaatsen die vanaf de kust nauwelijks te bereiken waren: "Le Due Sorelle" en "Molo di Davanzali". Deze duiktochten leverden enkele vondsten op die ik elders niet tegenkwam: o.a. *Monodonta turbinata*, *Jujubinus exasperatus* en een levende *Lithophaga lithophaga*.

Numana (14 juli)

Numana heeft een grote haven, maar deze kent geen visserijactiviteiten. Ik bezocht het strand "Spaggiola" ten noorden van de haven. Net als in Sirolo ligt voor het strand een rij rotsblokken. Het viel direct op dat er hier op het strand wel schelpen aanspoelen, waarschijnlijk doordat de golfbreker openingen kent. En ook onder water bleken grotere hoeveelheden schelpen te liggen. In één middag verzamelde ik er vrijwel net zoveel soorten als na herhaalde snorkeltochten bij Sirolo.

Enkele soorten die ik alleen in Numana verzamelde: *Muricopsis cristata*, *Conus mediterraneus*, *Modiolula phaseolina*, *Loripes lacteus* en *Tapes decussata*. Ook vond ik een mooi exemplaar van *Vermetus triquetra*.

Cupra Marittima (5 en 15 juli)

Cupra Marittima bezocht ik twee keer. De eerste keer bracht ik een bezoek aan het Museo Malacologico Piceno, alwaar ik o.a. op zoek ging naar nadere informatie over vindplaatsen (zie Veldhuis, 1995, red.). Aansluitend bezocht ik het strand aan de zuidzijde van het stadje. Bij het tweede bezoek kwam ik, na een halve dag zoeken naar geschikte vindplaatsen ten zuiden van Sirolo, toch weer in Cupra Marittima terecht.

Cupra Marittima is een centrum van schelpenvisserij. Er wordt vooral gevist op *Chamelea gallina*, maar ook op andere soorten. Deze activiteiten vinden in ieder geval niet in de zomermaanden plaats, want de schepen met grote dreggen lagen ver op het strand gesleept en zagen er ongebruikt uit. Het noordelijke gedeelte van het strand is het interessantst, omdat hier de vissersboten liggen. De vissers van drie kleine vissersboten waren bezig hun netten te ledigen. Van hen kreeg ik prachtige levende exemplaren van *Aporrhais pespellicani* en *Bolinus brandaris*. Op een ander bootje, waarvan de visser zo te zien met een kleine dreg gevist had, vond ik diverse kleine doubletten met vleesresten van *Aequipecten opercularis*, *Donax semistriatus*, *Donax trunculus* en *Abra alba*.

In de dreggen bij de grote boten vond ik losse kleppen en een doublet van *Scapharca inaequalvis* en vele doubletten van *Corbula gibba*. Een aantal soorten die ik verder alleen hier vond waren: *Gibbula adriatica*, *Gibbula turbinoides*, *Mactra stultorum* en *Tellina planata*.

Isole Tremiti (17 juli)

De leden van het "Centro Sub Monte Conero" maakten een duikdagtocht naar de Isole Tremiti en ik ging mee. Deze eilandengroep behoort niet meer tot het gebied van de Centraal-

Adriatische Zee, maar dat weerhield mij er uiteraard niet van om schelpen te verzamelen. De onderwaterwereld bij de Isole Tremiti is zoals ik het ken van de Middellandse Zee; zeer helder water, een weelderige flora en fauna, diepten tot 40 meter en een afwisselend onderwaterlandschap. Bij het verzamelen heb ik mij beperkt tot het verzamelen van soorten die ik tijdens deze verzamelreis nog niet had verzameld. Ik besloot geen grote hoeveelheden te verzamelen, omdat de eigenaar van de duikclub aldaar met moeite toegestaan had dat ik verzamelde. Na elke duik werd dan ook gecontroleerd of ik geen levend materiaal meegenomen had. Ik vond losse kleppen van *Chlamys distortus*, *Lima lima* en *Plagiocardium papillosum* en werkelijk schitterende dubletten van *Chlamys pesfelis*, *Lima hians*, *Laevicardium oblongum*, *Psammobia depressa*, *Solecurtus scopula* en *Hiatella arctica*. En tenslotte nog een exemplaar van *Dentalium vulgare*.

Nawoord

Vooraf had ik geen idee of de vele soorten, die door Cossignani in zijn boek zijn opgenomen, door mij ook daadwerkelijk in dit gebied te vinden zouden zijn. Ik verzamelde 103 van de ruim 400 afgebeelde soorten (1 keverslak, 43 buikpotigen, 57 tweekleppigen en 2 stoottanden). Daarbij zaten voor mijn collectie 7 nieuwe soorten. Ik moet toegeven dat ik vooraf verwacht had wat meer nieuwe soorten te verzamelen, omdat het een bezoek was aan een voor mij nieuw gedeelte van marien Europa. Nu ik een half jaar later dit verslag schrijf moet ik echter concluderen dat de oogst nog niet zo slecht was, aangezien ik slechts twee weken het verzamelen van schelpen aan de Italiaans Adriatische kust in praktijk kon brengen.

Summary

The author reports on a diving/collecting trip in the Italian part of the Central-Adriatic Sea. Localities and species collected are given in the list on page 72).

Literatuur

- Angelo, G. d' & S. Gargiullo, 1991. Guida alle Conchiglie Mediterranee. Fabbri Editori, Milaan.
- Ciannuzzi-Savelli R., F. Pusateri, A. Palmeri & C. Ebreo, 1994. Atlante delle Conchiglie Marine del Mediterraneo vol. 1 (Archaeogastropoda). Edizione de "La Conchiglia", Rome.
- Conchiglia, La, 1986. Elenco Molluschi Conchiferi del Lazio. La Conchiglia Suppl. Anuario 86, Rome.
- Cossignani, T., 1992. Atlante delle Conchiglie del Medio Adriatico. L'Informatore Piceno Ed., Ancona.
- Lellak, J., 1977. Shells of Britain and Europe. Hamlyn, Londen (*)
- Poppe, G.T. & Y. Goto, 1991. European Seashells - vol. 1. Verlag Christa Hemmen, Wiesbaden (*).
- Poppe, G.T. & Y. Goto, 1993. European Seashells - vol. 2. Verlag Christa Hemmen, Wiesbaden.
- Sabelli, B., R. Giannuzzi-Savelli & D. Bedulli, 1990. Annotated check-list of Mediterranean Marine Mollusks vol. 1. Edizioni Liberia Naturalistica Bolognese / S.I.M.
- Veldhuis, E., 1996. De 'grootste schelpentoonstelling van schelpen' te Cupra Maritima - Italië. Corresp.-blad Ned. Malac. Ver., 289: 41 - 42.
- Wagner, H.P. Review of the European Pectinidae. Vita Marina 41, no.1.

Soortenlijst

(bij: Veldhuis, verslag verzamelreis Italië 1995)

(Vindplaatsen achter de soort: 1 = Ancona - porto; 2 = Portonovo; 3 = Sirolo; 4 = Numana; 5 = Cupra Marittima; 6 = Isole Tremiti).

<i>Chiton olivaceus</i>	[3,4]	<i>Gregariella petagnee</i>	[2,3]
<i>Patella caerulea</i>	[3,4,5]	<i>Modiolarca subpicta</i>	[3]
<i>Diodora gibberula</i>	[3]	<i>Lithophaga lithophaga</i>	[3]
<i>Diodora graeca</i>	[3,4]	<i>Modiolula phaseolina</i>	[4]
<i>Diodora italica</i>	[3]	<i>Pecten jacobaeus</i>	[1]
<i>Haliotis tuberculata</i>	[3,4]	<i>Aequipecten opercularis</i>	[5]
<i>Cianculus cruciatus</i>	[3]	<i>Chlamys varia</i>	[3,4,5]
<i>Calliostoma laugierii</i>	[3]	<i>Chlamys glabra</i>	[3,4]
<i>Gibbula adansoni</i>	[3,4]	<i>Chlamys pssefelis</i>	[6]
<i>Gibbula adriatica</i>	[5]	<i>Chlamys distortus</i>	[6]
<i>Gibbula turbinoides</i>	[5]	<i>Anomia ephippium</i>	[1,3]
<i>Gibbula richardi</i>	[3]	<i>Lima lima</i>	[6]
<i>Gibbula varia</i>	[3,4]	<i>Lima exilis</i>	[2,3]
<i>Gibbula divaricata</i>	[3,4]	<i>Lima hians</i>	[6]
<i>Monodonta articulata</i>	[3,4]	<i>Ostrea edulis</i>	[3,4,5]
<i>Monodonta mutabilis</i>	[3,4]	<i>Crassostrea gigas</i>	[3]
<i>Monodonta turbinata</i>	[3]	<i>Loripes lacteus</i>	[4]
<i>Jujubinus exasperatus</i>	[3,4]	<i>Chama gryphoides</i>	[3]
<i>Cerithium vulgatum</i>	[3,4]	<i>Acanthocardia tuberculata</i>	[1,2,3,4,5]
<i>Bittium latreillii</i>	[3]	<i>Plagiocardium papillosum</i>	[4,6]
<i>Bittium reticulatum</i>	[3,4]	<i>Laevicardium oblongum</i>	[6]
<i>Bittium scabrum</i>	[3]	<i>Mactra stultorum</i>	[5]
<i>Turritella communis</i>	[1,3,5]	<i>Spisula subtruncata</i>	[1,3,4,5]
<i>Rissoa decorata</i>	[3]	<i>Solen marginatus</i>	[2,5]
<i>Alvania cimex</i>	[3]	<i>Ensis minor</i>	[3]
<i>Alvania consociella</i>	[3]	<i>Tellina planata</i>	[5]
<i>Alvania discors</i>	[3]	<i>Tellina nitida</i>	[2,5]
<i>Tornus subcarinatus</i>	[3]	<i>Gastrana fragilis</i>	[3]
<i>Aporrhais pespelicani</i>	[1,3,5]	<i>Donax semistriatus</i>	[5]
<i>Vermetus triquetra</i>	[3,4]	<i>Donax trunculus</i>	[5]
<i>Natica stercusmuscarum</i>	[3]	<i>Psammobia depressa</i>	[3,6]
<i>Neverita josephina</i>	[3,4,5]	<i>Abra alba</i>	[5]
<i>Marshallora adversa</i>	[3]	<i>Abra longicallus</i>	[1]
<i>Monophorus perversa</i>	[3]	<i>Solecurtus scopula</i>	[6]
<i>Epitonium commune</i>	[3,4]	<i>Pharus legumen</i>	[2]
<i>Bolinus brandaris</i>	[1,5]	<i>Venus verrucosa</i>	[3]
<i>Hexaplex trunculus</i>	[2,3,4,5]	<i>Chamelea gallina</i>	[1,2,3,4,5]
<i>Muricopsis cristata</i>	[4]	<i>Dosinia lupinus</i>	[1,5]
<i>Ocenebra erinaceus</i>	[3,4,5]	<i>Pitar rudis</i>	[1]
<i>Ocenebrina edwardsii</i>	[3]	<i>Tapes decussata</i>	[4]
<i>Nassarius incrassatus</i>	[3,4]	<i>Paphia aurea</i>	[3,5]
<i>Nassarius reticulatus</i>	[3,4,5]	<i>Paphia rhomboides</i>	[1,2,3,4,5]
<i>Nassarius mutabilis</i>	[1,2,3,5]	<i>Venerupis senegalensis</i>	[3,4]
<i>Nassarius costulatus cuvieri</i>	[3,4]	<i>Petricole lithophaga</i>	[2]
<i>Cyclope neritoea</i>	[1]	<i>Corbula gibba</i>	[1,5]
<i>Rapana venosa</i>	[2]	<i>Gastrochaena dubia</i>	[2]
<i>Conus mediterraneus</i>	[4]	<i>Hiatella arctica</i>	[6]
<i>Bela nebula</i>	[3]	<i>Hiatella rugosa</i>	[3]
<i>Nucula nitidosa</i>	[1,3,4]	<i>Pholas dactylus</i>	[3,4]
<i>Nucula sulcata</i>	[3]	<i>Barnesia candida</i>	[3]
<i>Arca noae</i>	[3,4]	<i>Dentalium inaequicostatum</i>	[1]
<i>Barbatia barbata</i>	[3]	<i>Dentalium vulgare</i>	[6]
<i>Scapharca inaequivalvis</i>	[3,4,5]		
<i>Striarca lectea</i>	[3,4]		
<i>Mytilus galloprovincialis</i>	[3,4,5]		